

**СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ
„СВЕТИ КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „ПОЛИТОЛОГИЯ”**

ДИСЕРТАЦИЯ НА ТЕМА:

**„ГЕОПОЛИТИЧЕСКА ОРИЕНТАЦИЯ И ДВУСТРАННИ ОТНОШЕНИЯ:
СРЕЩАТ ЛИ СЕ ЦИВИЛИЗАЦИИТЕ?
/НА ПРИМЕРА НА КАЗАХСТАНСКО-БЪЛГАРСКИТЕ ОТНОШЕНИЯ
1992–2012 Г./”**

**за присъждане на
образователна и научна степен "доктор"
по професионално направление 3.3.
Политически науки**

ДОКТОРАНТ:

НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ:

ТЕМИРТАЙ РИМТАЕВИЧ ИЗБАСТИН ПРОФ. ТАТЯНА ДРОНЗИНА Д.П.Н.

СОФИЯ, 2015

СЪДЪРЖАНИЕ

	СЪДЪРЖАНИЕ	2
	УВОД	5
1.	ГЕОПОЛИТИКА, ГЕОСТРАТЕГИЯ, МЕЖДУДЪРЖАВНИ ОТНОШЕНИЯ, ЦИВИЛИЗАЦИИ	9
1.1.	Дефиниране на геополитиката	9
<i>1.1.1.</i>	<i>Идеи за геополитиката</i>	9
<i>1.1.2.</i>	<i>Геополитически школи</i>	14
А.	Руска геополитическа школа	14
Б.	Континентално-европейска геополитическа школа	26
В.	Англо-американска геополитическа школа	37
<i>1.1.3.</i>	<i>Определения за геополитиката</i>	43
<i>1.1.4.</i>	<i>Геополитически парадигми</i>	49
<i>1.1.5.</i>	<i>Геополитически понятия</i>	51
1.2.	Геостратегия	53
1.3.	Междудържавни отношения	56
1.4.	Цивилизации	63
2.	ЕВРАЗИЙСТВО И АНАЛИЗ НА ГЕОСТРАТЕГИЧЕСКАТА ОРИЕНТАЦИЯ НА КАЗАХСТАН	67
2.1.	Възникване на евразийството. Класическо евразийство	67
2.2.	Ново евразийство	83
2.3.	Евразийската концепция на Нурсултан Назарбаев и геостратегическата ориентация на Казахстан	89
2.4.	Независимост и политическа система на Казахстан	100

3.	ГЕОПОЛИТИЧЕСКА ОРИЕНТАЦИЯ И СЪТРУДНИЧЕСТВО В СФЕРАТА НА СИГУРНОСТТА	121
3.1.	Предизвикателства пред сигурността в Централна Азия	121
3.2.	Казахстан и Организацията на договора за колективна сигурност	123
3.3.	Казахстан и Съвещанието за взаимодействие и мерки на доверие в Азия	132
3.4.	Казахстан и Шанхайската организация за сътрудничество	136
3.5.	България и Казахстан: шансове за сътрудничество в сферата на сигурността	143
4	ГЕОПОЛИТИЧЕСКА ОРИЕНТАЦИЯ И ИКОНОМИЧЕСКО СЪТРУДНИЧЕСТВО	149
4.1.	Казахстан и Евразийската икономическа общност - ЕврАзЕС	149
4.2.	Казахстан и Митническият съюз	151
4.3.	Казахстан и Единното икономическо пространство	153
4.4.	Казахстан и Евразийският икономически съюз	
5.	КАЗАХСТАНСКО-БЪЛГАРСКИТЕ ОТНОШЕНИЯ 1992–2012 Г.	173
5.1.	Теоретични фундаменти за изграждане на казахстанско-българските отношения	173
5.1.1.	<i>Стратегията за радикално обновяване на глобалната общност и партньорство между цивилизациите на Нурсултан Назарбаев</i>	173
5.1.2.	<i>Държавна програма „Път към Европа” за периода 2009-2011 г.</i>	176
5.2.	Установяване на дипломатически отношения	182
5.3.	Политически отношения	183
5.4.	Междуведомствено сътрудничество	193

5.5.	Икономически отношения	198
5.6.	Културно-хуманитарно сътрудничество	209
	ЗАКЛЮЧЕНИЕ	212
	ПРИЛОЖЕНИЯ	215
	ЛИТЕРАТУРА	226

УВОД

Този дисертационен труд е посветен на изследването на двустранните отношения между Казахстан и България в периода 1992-2012 г. в контекста на техните геополитически ориентации.

Основният изследователски въпрос, който поставяме, е следния: Възможно ли е развитието на взаимноизгодни двустранни междудържавни отношения в контекста на различен геополитически избор?

Основната хипотеза на този труд е, че промяната и изборът на различни геополитически алтернативи не оказва с необходимост негативно влияние на развитието на взаимно изгодни двустранни отношения.

Целта на това изследване е да се разкрие същността и структурата на политическото решение отнасящо се до геополитическата ориентация на двете страни; да се обоснове логиката на развитие на политическите институции, концентриращи властови ресурси, позволяващи вземането на подобно решение; да се идентифицират, опишат и анализират двустранните отношения между две страни, споделящи, до известна степен, общо минало, но направили различен геополитически избор.

Обект на изследването са предизвикателствата, проблемите и перспективите на двустранните отношения в контекста на различен геополитически избор, направен съответно в полза на евразийството и европеизма. Това предполага:

- изследване на научни понятия, теории и идеи за геополитиката, геостратегията, междудържавните отношения и цивилизациите и тяхната методологическа употреба,
- съпоставяне на същността на геополитическите концепции на евразийството и европеизма
- сравнително изследване на влиянието на геополитическата ориентация върху развитието на техните двустранни отношения.

Предмет на изследването са установяването и развитието на казахстанско-българските отношения в периода 1992–2012 г., разгледани в контекста на принадлежност към различна цивилизационна среда и на различен геополитическополитически избор.

Задачите, които изследването си поставя са:

1. Да се разкрие същността на отношенията между понятията геополитика, геостратегия, междудържавни отношения и цивилизации.

2. Да се анализира геополитическата концепция за евразийството в руски и казахстански вариант и да се изследва реализирането на съвременната геополитическа ориентация на казахстанската държава.

3. Да се анализират геополитическите измерения на европейската идея и да се изследва реализирането на съвременната геополитическа ориентация на българската държава.

4. Да се изследва установяването, развитието, структурата и характера на казахстанско-българските отношения в периода 1992 – 2012 г.

Изследователските методи, използвани в дисертационния труд включват:

1. дедуктивният – който позволява от анализа на общите характеристики на изследваните обекти да се синтезират частните вариации на променливите;

2. индуктивният – чрез който проявленията на признаци на отделно изследван обект се валидизират при (и за възможни) проявления на същите признаци в други обекти от същия клас;

3. структурно-функционалният – при който изследваните обекти се анализират на основата на структурните им компоненти и на тяхната функция (роля) една спрямо друга;

4. сравнителният – който позволява съпоставима верификация на проявленията на изследваните обекти;

5. институционалният – който позволява разкриването на характера на отношенията между институциите, имащи отношения към вземането на

геополитическо решение и избор на геополитическа алтернатива

В работата по изследването е използвана литература от казахстански, български, руски и други чуждестранни автори по политология (международни отношения, геополитика, дипломация), социология, право, философия, история, икономика, културология, география. Цитираната литература обхваща 180 източника: от които 159 са публикации на различни езици - 45 на български език, 68 на руски език, 2 на казахски език, 21 на английски език, 9 на френски език, 13 на немски език и 1 на испански език и 21 са интернет източници.

Структурата на настоящата дисертация обхваща съдържание, увод, основна част (включваща 5 глави), заключение, литература, в това число, нормативни документи и интернет източници.

Първата глава „Геополитика, геостратегия, междудържавни отношения, цивилизации” представя теоретичните постановки и методологически аспекти за понятията геополитика, геостратегия, междудържавни (двустранни) отношения, цивилизации.

Геополитиката винаги е оказвала силно влияние върху политическото, е и не само върху политическото битие на държавата. Със своите същностни характеристики държавата е субект на геополитическия интерес, а основата на този интерес са териториалния и демографския ресурс. Геополитиката обяснява противоборството между народите и страните със стремежа към господство над тези ресурси. Затова тя заема важно място в разбирането на глобалните, регионалните и локалните политически процеси.

В дисертацията се представят в исторически план възникването и развитието на геополитическите идеи. Те се отграничават от развитието на политикогеографските идеи като се акцентира на вътрешносъдържателния аспект на геополитиката. Очертават се основните световни геополитически школи – руската, континентално-европейската, англо-американската. Извеждат се техните главни, основополагащи идеи, закони, концепции и теории. Изтъкват се съществуващите дефиниции на редица изследователи за геополитиката.

Показва се същността на различните парадигми в геополитиката. Разглежда се понятието „геостратегия“ като рамка на практическо приложение на различните геополитически теории. Извежда се същността на междудържавните отношения като основополагащи във взаимодействието на страните помежду им. Представят се понятието за цивилизация и основни концепции, формулирани от известни мислители.

Втората глава „Евразийство и анализ на геостратегическата ориентация на Казахстан“ изследва идеологическата, геополитическата, историческата и културната конструкция, отразяваща особената ситуация на Казахстан като намиращ се между Европа и Азия. Разглежда се генезиса и развитието на това философско и политическо движение, на неговите основни идеи в Русия – родината на тази геополитическа идеология. Проследяват се спецификите и различията в идеите на класическото и новото евразийство. Представя се еволюцията на националната идея в Казахстан. Извеждат се основните теоретични конструкции на казахстанското евразийство и концепцията на Назарбаев за Евразийския съюз. В техния контекст, се анализира геостратегическата ориентация на Казахстан. Изследва се формирането на съвременната политическа система на Казахстан – след обявяването на независимостта на страната, последваща разпада на СССР.

Третата глава „Геополитическа ориентация и сътрудничество в сферата на сигурността“ изследва формите на регионална интеграция на Казахстан в сферата на сигурността и възможностите за сътрудничество в рамките на общото членство в ОССЕ. Въпросите на сигурността са от първостепенна важност и значение за държавите в съвременния свят. Казахстан и България не правят изключение. Могат ли две страни с различна геополитическа ориентация да развият отношения в областта на сигурността? Бидейки част от регионални структури, доколко запазват самостоятелността си при вземане на решение? Как стои този въпрос в контекста на техните двустранни взаимоотношения?

Ако държавите от Източна Европа, практически веднага след разпадането на СССР, определиха геополитическата си насоченост и, следователно, изградиха собствена архитектура на сигурност (предимно в рамките на НАТО), държавите от Централна Азия продължават да преживяват преходен период, превърнал се за тях в своеобразно „системно наказание”. Характерно за региона е правилото на трите „не-та”: неопределеност, нестабилност и непредсказуемост. Ако системата за сигурност в Европа се гради на основата на НАТО, ЕС и ОССЕ, поне досега в Евразия не съществува пълноценна архитектура на сигурност, олицетворявана от хармонично изградена и функционираща система от гаранции, които да помогнат на региона да отговори на основните предизвикателства, с които се сблъсква.

Основни предизвикателства пред безопасността в Централна Азия са проблемите, свързани с използването на водните ресурси, деградацията на околната среда, международните конфликти, наркобизнеса, организираната престъпност, международният тероризъм, религиозният екстремизъм и неконтролираното увеличаване на броя на населението. При това, по мнението на повечето аналитици, изострянето на конфликтите може да стане както в резултат на вътрешно-регионални противоречия, така и на промяната на интересите и отношенията между великите сили относно региона. Едва ли тук е мястото е времето да се спираме подробно на всички тези предизвикателства; затова ще засегнем само два от тях, които, според нас, имат най-пряко отношение към темата на настоящото изследване. Един от тях е ситуацията в Афганистан, а другият – отсъствието на регионална рамка, която да канализира регионалните усилия за запазване и укрепване на сигурността.

Според повечето аналитици, влиянието на фактора Афганистан в следващите години ще бъде динамично. Налице са всички основания да смятаме, че такива събития като изтеглянето на частите на НАТО, както и намеренията на коалицията да окаже военнотехническа помощ на държавите от Централна Азия (включително, предоставяйки им въоръжение), ще форамират

нова ситуация в сферата на сигурността в региона. Дейността на ИСАФ, започнала през 2001 година, завършва 2014 година на 31 декември, като НАТО ще запази сравнително малък контингент в рамките на новата мисия за обучение на местните сили по безопасност. Един поглед назад създава условия да се оцени ролята на Алианса през изминалите години. Благодарение на неговото присъствие, до голяма степен беше съхранена стабилността в страните от региона и беше прекратено разширяването на „терористичния интернационал“. Но сега, след неговото изтегляне, опасността от нестабилност нараства. Тя ще се обуславя от растящият наркотрафик, и от възможността талибаните да подкрепят терористични групи в региона, въпреки че те, както и преди, едва ли планират да разпространят властта си извън Афганистан, и от възможността за оживяване на оръжейния трафик за сметка на изоставеното от военните оръжие. Независимо от това, някои техни действия на границата с Таджикистан представляват тревожни сигнали.

Колкото до втория аспект, в началото беше подчертано, че едно от големите предизвикателства е липсата на рамка, канализираща усилията за запазване на стабилността и сигурността в региона. Централна Азия е далеч от създаването на подобна рамка. Някои от държавите в него участват едновременно в програми на НАТО и членуват в ШОС, ОДКС или ОИС. В същото време, повечето експерти свързват надеждите си за изграждане на система за сигурност в Евразия и, в частност, в Централна Азия именно с такива организации като ШОС и ОДКС.

Казахстан членува в три организации в областта на сигурността. Това са Организацията на Договора за колективна сигурност (ОДКС), Съвещанието за сътрудничество и мерки на доверието, и Шанхайската организация за сътрудничество (ШОС). Всички те по определен начин реализират неговата геополитическа ориентация, а членството в тях оказва определено влияние върху външната политика на страната.

През 2012 г. ДКС отбеляза своя двадесет годишен юбилей. Именно на основата на този договор, подписан в Ташкент на 15 май 1992 година, през 2002 година беше създадена ОДКС като военно-политически союз от няколко бивши съветски републики.

Подписването на договора, който влезе в сила две години след това, беше резултат на разбирането, че въоръжените сили на новите независими държави са твърде слаби за да отговорят самостоятелно на регионалните предизвикателства; поради това формулата, че акт на агресия срещу една от страните членки ще бъде смятан за акт на агресия срещу всички, изглеждаше доста удовлетворяваща.

Мненията на аналитиците за ОДКС са различни. Някои са склонни да я сравняват с НАТО; други възразяват, че въпреки някои външни прилики, подобна гледна точка едва ли може да бъде защитена, тъй като организацията има цели, съвсем различни от тези на пакта, няма неговите финансови възможности и освен това, действа само от името и в полза на своите членове. Според учени, защитаващи противоположната позиция, ОДКС създава рамка за регионалното сътрудничество в областта на регионалната сигурност и дори допринася за по-добрите връзки с други подобни организации, например, ОССЕ. Възможности за по-добро взаимодействие вижда и З. Бжежневски, със забележката, че може би истинската цел на Русия във всичко това е да получи признание от страна на НАТО за съществуването на руска сфера на влияние върху територията на бившите съветски републики.

Друга организация, която е тясно свързана с темата за сигурността е Съвещанието за взаимодействие и мерки на доверие в Азия (СВМДА), която започна официално да функционира през 1999 г. по инициатива на казахстанския президент Нурсултан Назарбаев, приемайки „Декларация за принципите, регулиращи отношенията между държавите-членки на СВМДА”. Организацията се основава на разбирането, че съществува непосредствена връзка между глобалната сигурност и сигурността в Централна Азия. Нов

момент в работа на организацията се превърна предложението за нова концепция за азиатска сигурност, направено от президента на Китай Xi Jinping. Той предложи азиатските страни да се стремят към „обща, всеобхватна, устойчива и основана на сътрудничество сигурност“, в която диспутите между държавите ще се решават чрез диалог и преговори.

В тази картина, къде е мястото на Казахстан?

Най-напред трябва да се подчертае, че именно президентът Нурсултан Назарбаев излезе с тази инициатива: на базата на Съвещанието да се създаде Организация по сигурност и развитие на Азия. Ако погледнем назад, ще видим, че такава беше и историята на възникване на Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа. Нещо повече, президентът видя в създаването на тази нова организация допълнителни възможности за сътрудничество между Европа и Азия: „Западът, отделен от Изтока, без взаимно сътрудничество и взаимно разбиране, и без отчитането на източните традиции и ценности, не може да се развива устойчиво и да претендира за монопол в търсенето на истината. Глобалната криза, в която светът влезе преди шест години, продължава. Това е криза на всички страни, на остарелите модели на развитие на света. Важен инструмент в този процес може да стане Организацията за сигурност и развитие в Азия.“

Шанхайската организация за сътрудничество е междуправителствена международна организация, основана на 15 юни 2001 година в Шанхай от 6 страни: Китай, Русия, Казахстан, Киргизстан, Таджикистан и Узбекистан. Територията на страните-членки покрива приблизително 30 милиона квадратни километра, което ще рече три пети от Евразия, и около една четвърт от цялото население на света. Тя замества така наречената Шанхайска петорка (същия състав на страните, без Узбекистан), създаден за да улесни укрепването на доверието и разоръжаването в приграничните райони. Сферата на интерес на държавите от петорката постепенно се разширява и обхваща въпроси от политиката, сигурността, дипломацията, търговията и други. През юни 2002

година, на петербургската среща, подписана и харатата на организацията, в която са формулирани целите и принципите, организационната структура, начина на действие и сътрудничество, ориентация и външни отношения. Индия, Иран, Монголия и Пакистан имат статута на наблюдатели (възможността за получаване на подобен статут беше въведена през 2004). ШОС строи политиката си около определените от нея основни заплахи за сигурността, наречени „петте злини“ – екстремизъм, сепаратизъм, тероризъм, наркотафик и незаконна миграция на населението – и около така наречените „принципи на шанхайския дух“ – взаимно доверие, равенство, уважение към многообразието на културите, и стремеж към взаимно изгодно съвместно развитие. По мнението на редица изследователи, „ШОС от регионална организация постепенно се превръща в струкутра, която разширява зоната на своята отговорност и придобива международен характер. Тя се стреми да обхваща широк спектър въпроси, свързани с осигуряването на сигурност на Евразийския континент“ и наред с военно-политическото сътрудничество, все повече и повече обхваща сфери като икономиката и интеграцията. Създаването и учтието в ШОС отговаря на националните интереси на Казахстан. Въпреки посочените слабости, тя се развива със забележителни темпове като се има предвид обстоятелството на доскоро изолационистката политика на Китай и фактът, че всички централноазиатски държави в продължение на повече от 70 години се намираха зад така наречената желязна завеса. От тази гледна точка ШОС, разбрана като опит и плацдарм за укрепване на доверието между тях е от изключително значение.

На второ място, участието в ШОС отговаря на външно-политическата доктрина на Казахстан, базирана на така наречената многовекторна политика и поддържането на баланса на силите в региона.

На трето място, участието в ШОС е в съзвучие със стремежите на Казахстан да се превърне в „централно-азиатски интегратор“, която идея се възприема все по-положително от неговите партньори.

Запазването на стабилността в региона е от ключова важност за Казахстан, а някои от границите между страните членки все още не са разрешени. Затова съществуването на ШОС като диалогово пространство по тези въпроси също отговаря на националните интереси на Казахстан.

Не на последно място, на поредната среща в тесен състав на главите на държавите-членки, състояла се през септември 2014 година, президентът Назърбаев предложи създаването на воден комитет към организацията, което също отговаря на интересите на страната, доколкото доколкото водата е критичен проблем за нея.

Трябва да подчертаем, че постепенното възприемане на казахстанската идея, че успехът в борбата против петте злини е възможен само на основата на успешно сътрудничество в социалната и икономическата сфера, също мотивира Казахстан към активна работа в нейните рамки.

Казахстан и България са страни-членки на Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа (ОССЕ). Държавите-членки в нея имат своите различни културно-исторически модели на развитие. Те в най-голяма степен се отразяват на изградените и функциониращи политически системи във всяка една от тях, независимо от интеграционните глобализационни процеси. В този смисъл, редица автори говорят за т.нар. дилема на ОССЕ. А това поражда не малко полемики за организацията и вътре в нея. Например един възможен дискуссионен въпрос е дали това е организация на демокрации или на ангажименти, организация на неравнопоставени членки, които споделят едни и същи стандарти, или организация на равнопоставени членки, които живеят според различни стандарти? Към тази дилема трябва да бъде добавен и един въпрос, който е толкова стар, колкото и Заключителният акт от Хелзинки, приет през 1975 г. от предшественика на ОССЕ – Съвещанието за сигурност и сътрудничество в Европа – може ли несъвместими политически режими да имат съвместими цели в сферата на сигурността? Възможностите, които предоставя ОССЕ като поле на сътрудничество между държави като Казахстан и България

се определя от фокуса на интереса на тази организация. Този фокус обхваща областите: контрол на въоръженията, управление на външните граници, борба с трафика на хора, борба с тероризма, предотвратяване и разрешаване на конфликти, демократизация, икономически дейности, образование, избори, дейности по опазване на околната среда, равенство между половете, добро управление, човешки права, свобода и развитие на медиите, военна реформа и сътрудничество, права на малцинствата, полицейски операции, върховенство на закона, толерантност и недискриминация.

Тези области на ОССЕ са в предметът на двустранните казахстанско-български отношения, които имат широка база и вече установени традиции на взаимноизгодно сътрудничество на двете страни по всички от тях. Отношенията между двете страни са динамични, отговорящи изцяло на принципите и идеите на ОССЕ и способстват за двустранното развитие независимо от принадлежноста на Казахстан и България към различни регионални и международни организации, включително и такива с глобални измерения като ШОС и НАТО. ОССЕ е добра база за основополагащо сътрудничество и Казахстан и България изцяло се възползват от инструментариумът на тази организация за развитие на двустранните си отношения на взаимноизгодна основа с перспектива за развитие.

Четвъртата глава „Геополитическа ориентация и икономическо сътрудничество“ изследва резултатите от регионалната интеграция на Казахстан в Евразийския икономически съюз, Единното икономическо пространство и Евразийския икономически съюз, както и влиянието върху това членство на сътрудничеството със страни членки на ЕС, в това число и България.

Геополитическата ориентация оказва влияние не само върху двустранните отношения в сферата на сигурността, но и в сферата на икономическото сътрудничество. В същото време, тя въздейства и върху членството на страните в наднационални обединения и тенденциите на регионалната икономическа интеграция.

Евразийската интеграция вече има повече от 14 години история. Тя започва със създаването на Евразийската икономическа общност – ЕврАзЕС, преминава през Митническия съюз, Единното икономическо пространство и достига до Евразийския икономически съюз, който започна да функционира от началото на 2015 година.

Основният принос на ЕврАзЕС се свежда до взаимното проникване на икономиките на страните, участващи в него и до възможността да използват механизми на сътрудничество, известни от времето на СССР. В края на 2014 година ЕврАзЕС прекрати съществуването си поради изчерпване на функциите, а три от неговите учредители преминаха на по-висока степен на интеграция – ЕИС.

Основите на регионалната икономическа интеграция в Централна Азия бяха поставени с Договора за създаване на единна митническа територия и формиране на Митнически съюз, подписан от държавните глави на Казахстан, Русия и Беларус на 06.10.2007. От своя страна той се базираше на Договора за създаване на Евразийска икономическа общност от 10.10.2000 г.

Митническият съюз е форма на търговско-икономическа интеграция на трите държави, предвиждаща единна митническа територия, в пределите на която във взаимната търговия със стоки, произхождащи от единната митническа територия, а също и с произход от трети страни и пуснати в свободно обръщение на единната митническа територия, не се прилагат мита и ограничения с икономически характер, с изключение на специални защитни, антидъмпингови и компенсационни мерки.

На 18.11.2011 г. в Москва, държавните глави на Казахстан, Русия и Беларус подписват Декларация за Евразийска икономическа интеграция, в която заявяват за прехода към следващ етап на интеграционно строителство – създаване на Единно икономическо пространство (ЕИП). ЕИП се характеризира с това, че функционират еднотипни механизми за регулиране на икономиката,

съществува единна инфраструктура и се провежда съгласувана политика, осигуряваща свободно движение на стоки, услуги, капитали и работна сила.

Евразийският икономически съюз започна официално да функционира от 01.01.2015 г., след като договорът за учредяването му беше подписан на 29.05.2014 г., в гр. Астана от президентите на трите държави. Като нови членове са приети Армения и Киргизстан (който ще се присъедини официално през май). Така се реализира една идея, която беше формулирана още през 1994 година от президента на Казахстан Нурсултан Назърбаев по време на лекцията му пред московски студенти. Тогава той отбеляза: „Ние, републиките от бившия Съветски съюз, сме подготвени за единно общество. На нас са присъщи общи форми и механизми на връзките и управлението, общ менталитет, както и много други неща. ... Назряла е необходимостта от преход към качествено ново равнище на взаимоотношение на нашите страни на основата на ново междудържавно обединение, формирано на принципите на доброволността и равноправието. Такова обединение може да стане Евразийския съюз (ЕИС). Той трябва да се строи на принципи, различни от Общността на независимите държави; тъй като основа на новото обединение трябва да станат наднационални органи, призвани да решат две ключови задачи: формирането на единното икономическо пространство и осигуряването на съвременна отбранителна политика. При това е важно да се подчертае, че всички останали въпроси, касаещи суверенитета, вътрешното държавно-политическо устройство, външно-политическата дейност на всеки участник, остават неприкосновени и предполагат невмешателство във вътрешните работи.

В определени отношения, ЕИС се явява конкурент на ЕС, тъй като и единият, и другият имат определени интереси в Украйна, Кавказския регион и особено Централна Азия, като се имат предвид нейните енергийни ресурси. Обаче, ако ЕИС бъде в състояние да осигури по-добра охрана и подобри граничния контрол на външните си граници, това би повлияло възпиращо на нелегалните трафици и тероризма, значителна част от които се насочва към

Европа. В този смисъл, ЕС би бил печеливш от възникването на ЕИС. Ще добавя тук, че при управлението на Янукович, Украйна изрази желание да се присъедини към проекта, но след събитията и смяната на правителството и президента се оттегли от него. Според някои това трябва да се тълкува като провал на полтиката на Русия за възстановяването на СССР. Според други оттеглянето на Украйна носи отрицателни последици защото лишава съюза от една голяма по територия и население страна, която би му придала повече тежест и значимост в очите на международната общественост. От друга страна, съществуването на ЕИС може да доведе до подобряване на икономическото състояние на по-слабите икономики, тъй като ще може да се радват на определена подкрепа от страна на Русия, но и ще станат по-зависими от нея. Това би имало определени негативни последици за сътрудничеството с региона на определени страни от ЕС.

В последните години за Казахстан се говори като за една от развиващите се икономики, с добър потенциал и шансове за развитие и сътрудничество. Независимо от геополитическата си ориентация и присъединяване към ЕИС, тъй ще продължава да развива взаимноизгодни отношения със страни от цял свят, в това число и със страни от ЕС и България. В това сътрудничество, той се изправя пред предизвикателства като самостоятелна страна, и като страна-член на ЕИС. При всички случаи в контекста на ЕИС страната ще успява да договаря общосъюзни политики, които обаче ще оказват влияние на търговските отношения в България. Между впрочем, обратното ще е също вярно. Досегашната междудържавна практика, обаче дава основание да се предположи, че двустранните търговско-икономически отношения между Казахстан и България са взаимноизгодни и това е залог за тяхното по-нататъшно укрепване и развитие.

Петата глава „Казахстанско-българските отношения 1992–2012 г.“ проследява установяването и развитието на казахстанско-българските отношения в периода 1992 – 2012 г. Разглеждат се установяването на

дипломатическите отношения, формирането на договорната база за сътрудничество. Разкриват се направленията, анализира се същността и характера и се правят изводи за значението на това сътрудничество за развитието на двете страни.

Един от теоретичните фундаменти на които се опират и изграждат казахстанските двустранни и многостранни отношения с други държави и междудържавни общности е Стратегията за радикално обновяване на глобалната общност и партньорство между цивилизациите. Тази стратегическа визия на Нурсултан Назарбаев е представена в книгата му носеща същото заглавие. Всъщност, това е своеобразно доразвитие и продължение на неговите научни изследвания върху проблематиката, касаеща развитието на постиндустриалното общество, намерили отражение в предходното му научно произведение – „Стратегия на формиране на постиндустриалното общество и партньорство между цивилизациите”. Акцентът е върху стратегията за партньорство между цивилизациите по проблеми като като неравномерността на технологичното развитие, произтичащото от това неравенство в икономическите отношения, новото предизвикателство на енерго-екологичната сигуруност характерни епохата на постиндустриалното общество и глобализацията. Стратегическата визия на президента се базира на научните достижения, разработени от казахстански, руски учени и учени от други страни, отразени в глобалната научна прогноза „Бъдещето на цивилизацията за периода до 2050 г“. Общите черти на стратегията са както следва.

На първо място, това е преходът от диалог към партньорство между цивилизациите. За Назарбаев „диалогът между цивилизациите на основата на равноправието и взаимното уважение е само първата стъпка по пътя към сътрудничеството в световната общност. На второ място са очертани основните цивилизационни противоречия и предизвикателства на XXI в. На трето място са посочени особеностите на стратегията за глобален иновационен пробив. На четвърто място са формулирани принципите на партньорството. Те трябва „да

обхванат най-важните сфери от живота на цивилизациите – науката, образованието, културата, религиозните аспекти.” На пето място, това са институциите и механизмите за партньорство между цивилизациите.

Държавната програма „Път към Европа” за периода 2009-2011 г. е теоретична разработка, с която се инструментализира и конкретизира междудържавното взаимодействие и сътрудничество на Казахстан с европейските страни и преди всичко със страните-членки на Европейския съюз.

Дипломатическите отношения между Република Казахстан и Република България се установяват на 5 юни 1992 г. Тогава Осло, по време на срещата на министрите на външните работи на страните-членки на НАТО и Североатлантическия съвет за сътрудничество, бе подписан Протокол за установяване на дипломатически отношения между Казахстан и България. Двете страни – Казахстан и България могат да се дадат като типичен пример като участници в световния глобализационен процес и като участници в континентални и регионални локализационни процеси.

Казахстан е сред инициаторите на учредяването на Евразийския съюз, България е член на Европейския съюз.

„Казахстан ... сътрудничи с НАТО ... по широк спектър от ... направления в рамките на програмата „Партньорство за мир” (ПЗМ) и Съвета за евроатлантическо партньорство”, а България е член на Алианса.

И Казахстан и България са участници в общоевропейския процес. България е участник и в редица регионални европейски инициативи, Казахстан е участник в редица общи и регионални евроазиатски и азиатски инициативи.

Глобализационният фактор предпоставя действията на останалите фактори за развитие на отношенията между двете страни. Тези обстоятелства ни отвеждат до собствено политическия фактор, който способства за развитието на казахстанско-българските отношения.

Фактическо взаимодействие е установено през годините на съществуването на световната социалистическа система. Рамката е

политическите отношения между СССР, чиято съставна част е Казахската ССР и НР България. Тези отношения не са пълноценни, доколкото Казахстан не е независима и суверенна държава. Държавноправен субект е Съветския съюз.

Истински, съдържателни политически отношения между Казахстан и България се установяват след обявяването на независимост на Казахстан при разпада на СССР. Начало на политическите и другите аспекти на отношенията между двете страни фактически се поставя с установяването на дипломатическите отношения между Казахстан и България през 1992 г., за което стана въпрос по-горе в изложението.

С акта на установяването на дипломатически връзки между казахстанската и българската страни се дава ход и развитие на регулярен политически диалог. Той е насочен към задълбочаване на двустранните връзки в целия възможен спектър на междудържавното сътрудничество.

Първоначално са потърсени обединяващи теми и направления в рамките на външнополитическата сфера. Такива са:

- наличие на общ подход по въпросите на използването на транзитно-транспортния потенциал на Казахстан и България. Акцентът е върху доставките на въглеводородни ресурси на международните пазари;

- взаимната поддръжка по въпросите на членството на страните в ИКОСОС и Изпълнителния комитет на Световната туристическа организация;

- българската подкрепа за членството на Казахстан в Световната търговска организация (СТО);

- българският глас за кандидатурата, за домакин, на казахстанската столица Астана за провеждането на 18-та сесия на Генералната асамблея на Световната туристическа организация през 2009 г.

Създаденият механизъм на политическо сътрудничество и неговото регулярно функциониране допринася за възходящото развитие на двустранните отношения между Казахстан и България. Резултатът от това развитие е изграденото междудържавно партньорство на двете страни.

Развитието на политическите отношения между Република Казахстан и Република България дават насоката и характера на взаимодействието и партньорството им. Те очертават и направляват рамката на взаимоотношенията между отделните власти и ведомства на двете страни.

Независимо от тяхната различна геополитическа ориентация, различията в спецификите на политическите системи и на конституционно-правни системи на казахстанската и българската държави, развитието на отношенията бележи възходящ темп.

Установено е ползотворно сътрудничество между съдебните власти на двете страни. Друг аспект на взаимодействието по линия на междуведомствените контакти на двете държави са въпросите на сигурността и отбраната. Сътрудничеството между Казахстан и България в това направление на двустранните отношения е разширено и чрез установяването на контакти и взаимодействие по въпросите на защитата на класифицираната информация. Установяването на сътрудничество и партньорски връзки по линия на държавната администрация е друго направление по което се развиват казахстанско-българските отношения. Сътрудничеството в областта на здравеопазването е една от най-новите сфери на развитие на казахстанско-българските отношения.

Казахстанско-българските търговско-икономически отношения се развиват на фона на ориентациите на двете страни към европейския пазар. Интересът на Казахстан към България се определя от нейната роля на транзитно-енергиен център на Балканите и свързващо звено в транспортните проекти на ЕС. Значението на България като търговско-икономически партньор нараства и в контекста на присъединяването на страната към ЕС на 1 януари 2007 г. Търговско-икономическите отношения между Казахстан и България са подплатени от дейно сътрудничество в междуведомствен аспект.

Културно-хуманитарното сътрудничество между Казахстан и България стартира с проведените през месец април 1994 г. в Алмати Дни на културата на Република България. Предпоставка за това събитие, както и за цялостното разгръщане на сътрудничеството в тази област се явява наличието на около 4500 етнически българи, които трайно живеят в Република Казахстан. От тази гледна точка и за целите на възраждането на националния език, културата и народните традиции на българите, през 1995 г. в Казахстан е създаден Български културен център. Същевременно, в България има казахска диаспора, която е обединена в общество „Аруах”. Това е допълнително основание за развитие, укрепване и разширяване на казахстанско-българското културно-хуманитарно сътрудничество.

Освен това, на основата на постигнатите договорености в областта на образованието, се осъществява активно сътрудничество между учебните заведения на двете страни. Българското министерство на образованието, младежта и науката изпраща в Казахстан преподаватели в училищата, където се изучава български език. Основно това се случва в училищата в Павлодарска и Актюбинска области.

Още през 2003 г. със съдействието на българската страна в учебната програма на Казахския университет за международни отношения и световни езици „Абълай хан” са въведени изучаването на български език и литература. От друга страна, в български висши учебни заведения се обучават казахстански студенти. Те, обаче, са предимно етнически българи. Повечето от тях следват в СУ „Св. Климент Охридски” и Американския университет в Благоевград. Все повече се развива академичният обмен на преподаватели и студенти от бакалавърската и магистърската степен между казахстански и български университети.

Установена е добра традиция на участие на казахстански деца в музикалните фестивали, провеждани по българското Черноморие.

Традиционен характер вече са придобили участието на казахстански спортисти по различни спортове в различни международни турнири, провеждани в България. Към настоящия момент развитието на културно-хуманитарното сътрудничество между Казахстан и България се радва на взаимност, активност и търси допълнителни възможности за разширяване на създадените ползотворни контакти в тази сфера. Те определено допринасят за цялостното позитивно развитие на казахстанско-българските отношения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Основният изследователски въпрос, който поставихме в настоящия дисертационен труд бе следният: възможно ли е развитието на взаимноизгодни двустранни междудържавни отношения в контекста на различен геополитически избор?

За да се намери отговор, бе изследвано установяването и развитието на казахстанско-българските отношения в периода 1992–2012 г. Двете страни имат различна цивилизационна среда, направили са различен геополитически избор и въпреки това са избрали да развиват двустранно сътрудничество.

Основната работна хипотеза беше, че промяната и изборът на различни геополитически алтернативи не оказва с необходимост негативно влияние на развитието на взаимно изгодни двустранни отношения.

В хода на настоящото изследване основните тезата беше безспорно потвърдена. Установи се следното:

1. Въпреки общата си принадлежност към социалистическия свят, в началото на процеса на социална промяна и трансформация Казахстан и България направиха различен геополитически избор. Евразийството и европеизмът са теоретичните основи на техните ориентации.

2. Геополитическият избор произтича от геостратегическо местоположение на страните и е израз на осъзнат национален интерес.

3. Реалистичен вариант за геополитическата ориентация на Казахстан предполага избор между две геополитически алтернативи – евразийство и азиатство. Казахстанският избор е евразийство. Евразийството предполага реализация на националния интерес, отчитайки възможностите и предимствата на трансконтиненталното сътрудничество без да се загърбва нито европейският, нито азиатският вектори на развитие. Инструментализацията на казахстанския избор е участие в Евразийския съюз.

4. Реалистичният избор за България беше членство в ЕС. Геополитическите алтернативи пред българската държава се оформи под влиянието на различни фактори, в това число и влиянията на руската, континентално-европейската и англо-американската геополитически доктрини. По отношение на основната теза, разглеждаща влиянието на геополитическата ориентация върху развитието на двустранните отношения се установи, че:

5. Казахстанското разбиране за евразийството се основава на схващането на Нурсултан Назарбаев, че радикалното обновление във всички сфери на обществения живот на страната е напълно осъществима, ако се основава на глобалното партньорство между цивилизациите.

6. Геополитическата ориентация на Казахстан към участие в Евразийския съюз предполага активно взаимодействие и сътрудничество с Европейския съюз, което е предмет на Държавната програма „Път към Европа”.

3. България като член на Европейския съюз активно подкрепя и участва в разработването и реализирането на консолидираната позиция на държавите-членки на съюза, която е залегнала в документа „ЕС и Централна Азия – стратегия за ново партньорство”.

4. Различните геополитически ориентации на Казахстан и България не пречат на намирането на зони на взаимен интерес и сътрудничество, които са обект на развитие и задълбочаване на основата на взаимната изгода.

Основните изводи от изследването могат да бъдат систематизирани по следния начин:

1. Националните интереси са водещи при избора на геополитическата ориентация на Казахстан и България.

2. Цивилизационната принадлежност оказва съпътстващо влияние при този избор, но не е решаваща за него.

3. Геополитическите алтернативи пред Казахстан имат ясно изразен съдържателен характер – евразийство или азиатска ориентация. Казахстанският избор е евразийство.

4. Алтернативите пред външната ориентация на България се разполагат в полето на европеизма. Актуалният български избор е в полза на континентално-европейската парадигма.

5. Двустранните отношения са функция на националните интереси. Националните интереси на Казахстан и България изискват развитие и задълбочаване на двустранните отношения и сътрудничеството.

6. Цивилизационните различия и изборът на различни геополитически алтернативи не оказва с необходимост негативно влияние на развитието на взаимно изгодни двустранни отношения между Република Казахстан и Република България.

СПРАВКА

ЗА ОТНОШЕНИЯТА МЕЖДУ РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ И РЕПУБЛИКА КАЗАХСТАН

ДВУСТРАННИ ПОЛИТИЧЕСКИ ОТНОШЕНИЯ

На 16 декември 1991 г. Казахстан провъзгласява своята независимост. Република България признава независимостта на страната на 23 декември 1991 г. Дипломатически отношения са установени на 5 юни 1992 г. в Осло. През януари 1994 г. е открито Посолство на Република България в Република Казахстан, град Алматъ. През 2009 г. Посолството е преместено в столицата Астана. Първоначално Република Казахстан акредитира посланика си в Унгария за България. През декември 2004 г. е открита дипломатическа мисия на Република Казахстан в Република България.

Българската дипломатическа мисия в Астана се оглавява от Васил Петков.

Дипломатическата мисия на Република Казахстан в София е ръководена от Темиртай Избастин.

По-важни посещения и срещи:

1. На равнище президент:

- 29-31 юли 1993 г. – официално посещение на президента Желю Желев в Казахстан;
- 15-16 септември 1999 г. – официално посещение на президента Нурсултан Назарбаев в България;
- 25-27 септември 2003 г. – официално посещение на президента Георги Първанов в Астана;
- 10-11 януари 2006 г. – посещение на вицепрезидента Ангел Марин и водената от него официална делегация в Астана за инаугурацията на президента Нурсултан Назарбаев;
- 1 и 2 декември 2010 г. – участие на президента Първанов в Срещата на върха на ОССЕ, Астана, по време на която бива проведена двустранна среща Първанов-Назарбаев.

(На 15 януари 2014 г. по време на техническо кацане в Астана, на път за Китай, президентът Росен Плевнелиев се среща с министъра на труда и социалната защита на Казахстан Тамара Дусейнова в качеството ѝ на съпредседател на Българо-казахстанската междуправителствената комисия. Биват обсъдени въпроси на двустранното икономическо сътрудничество.)

На 7 август 2014 г. президентът Назарбаев отправя по дипломатически път покана до президента Плевнелиев и до представители на правителството на Република България да участват в международната изложба ЕХРО-2017 – „Енергия на бъдещето”, която ще се състои в столицата на Казахстан в периода юни-септември 2017 г.

2. Парламентарно сътрудничество:

- 7-9 октомври 1996 г. – официално посещение на председателя на Мажилиса Марат Оспанов в София

- 27-29 август 2012 г. - в Астана заместник-председател на Народното събрание Георги Пирински взе участие в Международна конференция «От забраната на ядрените опити към свят, свободен от ядреното оръжие», също така се среща с Председателя на Мажилиса Нурлан Нигматулин.

Разменени са многобройни визити на парламентарни делегации, сред които: официално посещение в София на делегация от Мажилиса (Валихан Конурбаев, Олга Киколенко, Олег Димов – ръководител на Българския културен център в Казахстан) – 13-15 април 2009 г.; среща в Астана на български народни представители (Даниела Дариткова-Проданова и Янко Здравков) с депутати от Мажилиса (Темирхан Досмухамбетов и Гулнар Сейтмаганбетова) – 23 май 2012 г.

Активна е дейността на парламентарните групи за приятелство между двете страни. През април 2015 г. в рамките на 43-то Народно събрание отново бива сформирана такава група за приятелство под председателството на г-жа Даниела Дариткова-Проданова от Парламентарната група на ГЕРБ.

3. Правителствено сътрудничество:

- февруари 1992 г. – работно посещение на премиер-министъра на Казахстан Сергей Терешченко в София;

- 23-24 юли 2006 г. – официално посещение на премиер-министъра на Казахстан Даниал Ахметов в София.

(На 12 септември 2013 г. по време на техническо кацане в Астана българският министър-председател Пламен Орешарски и заместникът му по икономическите въпроси Даниела Бобева се срещат със заместник-министъра на труда и социалната защита на населението на Република Казахстан г-жа Светлана Жакупова и с представител на Министерството на външните работи на Казахстан.)

4. Сътрудничество на равнище министър на външните работи:

- 13-15 ноември 1997 г. – официално посещение на министър Надежда Михайлова в Алматъ;

- юни 1998 г. – среща на външните министри на двете държави в Люксембург;

- 6 април 2004 г. – посещение на министър Соломон Паси в Алматъ в качеството му на действащ председател на ОССЕ;

- 6-7 декември 2004 г. – посещение на министър Касым Жомарт Токаев за участие в Срещата на министрите на външните работи на страните членки на ОССЕ в София;

- 3-4 септември 2007 г. – официално посещение на заместник министър-председателя и министър на външните работи Ивайло Калфин в Астана;

- 25 септември 2013 г. – в рамките на 68-та сесия на Общото събрание на ООН се провежда среща между българския външен министър Кристиан Вигенин и министъра на външните работи на Казахстан.

През декември 2013 г. бива отправена писмена покана от министъра на външните работи на Република България до министъра на външните работи на Република Казахстан последният да посети България през 2014 г.

- 25 юни 2014 г. – в Астана се провеждат политически консултации между Министерствата на външните работи на двете държави на равнище заместник-министър. Българската страна бива представена от заместник-министър Ангел Величков.

5. Сътрудничество в областта на правосъдието:

- 8-10 юни 2009 г. – официално посещение в София на министъра на правосъдието на Казахстан Рашид Тусупбеков, който се среща с министъра на правосъдието на България г-жа Миглена Тачева;

- 22-26 ноември 2009 г. – официално посещение в Астана на председателя на Върховния касационен съд на България проф. Лазар Груев;

- 12-14 май 2010 г. – посещение в София на генералния прокурор на Казахстан Кайрат Маами, който се среща с главния прокурор на България Борис Вълчев, подписан Меморандум за сътрудничество между прокуратурите;

- 1-3 юли 2010 г. – посещение в София на председателя на Върховния съд на Казахстан Мусабек Алимбеков;

- юни 2011 г. – посещение в Астана на Председателя на Държавната комисия по сигурността на информацията на България Цвета Маркова, подписано междуправителствено споразумение за взаимна защита на класифицираната информация;

- 14 ноември 2014 г. – посещение в София на генералния прокурор на Казахстан Асхат Даулбаев, който се среща с главния прокурор на България Сотир Цацаров и министъра на правосъдието Христо Иванов; подписани Договор за екстрадиция и Договор за правна помощ по наказателни дела;

- 10-12 март 2015 г. – посещение в Казахстан на главния прокурор на България Сотир Цацаров.

МЕЖДУПРАВИТЕЛСТВЕНАТА КОМИСИЯ ЗА ТЪРГОВСКО-ИКОНОМИЧЕСКО И НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКО СЪТРУДНИЧЕСТВО (МПК)

Първото ѝ заседание е в периода 12-13 март 1998 г. в София, второто се провежда на 10 декември 2004 г. в Астана, а третото – в София в периода 24-25 март 2014 г. В съгласувания и подписан от страните Протокол са включени редица конкретни дейности за активизиране на двустранното сътрудничество в икономическата, научно-образователната, военно-отбранителната сфери, както и в областите правосъдие, здравеопазване, регионално развитие, информационни технологии и култура.

ТЪРГОВСКО-ИКОНОМИЧЕСКИ ОТНОШЕНИЯ

Казахстанско-българските търговско-икономически отношения се развиват на фона на насочеността на двете страни към европейските пазари. Приоритетни сфери за сътрудничеството са енергетиката, транзитно-транспортната сфера, химическата, фармацевтичната, леката и хранително-вкусовата промишленост, селското стопанство, туризмът, телекомуникациите и съобщенията.

През 2011 година министърът на икономиката, енергетиката и туризма на България Трайчо Трайков и вицепремиерът и министър на индустрията и търговията на Казахстан Асет Исекешев подписаха ново Споразумение за икономическо сътрудничество.

КУЛТУРА, НАУКА, СПОРТ

През 1995 г. в Казахстан по инициатива на казахстански гражданин е създаден български културен център с четири клона: в Павлодарска, Атърауска и Актюбинска области и в гр. Темиртау. Ръководител на Центъра е Олег Димов, етнически българин, бивш депутат в Мажилиса, а от 2015 г. е заместник-председател на Асамблеята на народа на Казахстан.

Успешно се развива двустранното сътрудничество в областта на образованието. Министерството на образованието и науката на Република България изпраща в Казахстан преподавател в училището, където се изучава български език (гр. Павлодар, Павлодарска област). В Центъра за източни езици и култури при Софийския университет «Св.Климент Охридски» се изучава казахски език. В български ВУЗ-ове (най-вече – СУ „Св. Климент Охридски” – тук се обучават предимно етнически българи и Американския университет в Благоевград и други ВУЗове) се обучават студенти от Казахстан.

Развито е и сътрудничеството в областта на спорта. Всяка година в България пристигат казахстански спортисти за участие в международни състезания.

БЪЛГАРСКАТА ОБЩНОСТ В КАЗАХСТАН

В Казахстан живее значителна група етнически българи – по данни на казахстанската страна – около 4,5 хиляди. Българите в Казахстан имат статут на национално малцинство и правото да съхраняват своите език, култура и традиции. МОН ежегодно командирова български учител в училището за национално възраждане „К. Б. Даржуман” в гр. Павлодар.

През 2007 г. по случай 100-годишнината от преселването на българите в Казахстан в Павлодарска област се състои тържествено откриване на паметник на първите български преселници. По този повод Монетният двор на Националната банка на Казахстан отпечатва паметен нагръден знак.

